

ուրմաններս, նոյն կարծիքն ունենք: Մենք չմի բան ծածկելու միտք չունենք: Ներկայ սորհրդակցութեան օգուտը և նպատակը— շմարտութեան մերկացումն է: Մենք միայն առաջարձում ենք, որ վշարա դէպքերի պատառները յայտնի են, ուստի և աւելորդ է որանց մասին խօսել: Մենք երբեք չենք արձակվել և այժմ ցանկանում ենք կնքել հաստատ հաշտութիւն, իսկ այդ հնարաւարու է իրայն այն դէպքում, եթէ չը լինեն փոխադարձ մեղադրանքներ. բայց մեղադրանքները լը լինեն, եթէ մենք շշափենք անցեալը և որոնենք պատճառները: Այս հարցի առիթով մեզ հարկաւոր է կազմել մեր հարեւանների հետ մասնաւոր խորհրդակցութիւն, մասնաւոնդ որ վաղը մեր առութան է, սպի օրը, և մենք նիստին գալ չենք կարող:

Աղայեկ Ահմեդ-բեկ: Գալով այստեղ, մենք կարծում էնք, որ պէտք չի լինի շշափենք դէպքերի պատճառները, բայց քանի որ այդ հարցը արծարծվում է, ինձ թւում է, որ պէտք է քննել նրանց խորապեսիրել հետևեալ հարկաւոր է ուսումնասիրել հետևեալ հարկացները. 1) մեր երկրի կազմութիւնը մինչև 2) համեստ և մուսուլմանների

նոն է: Շարժումը հայ ժողովրդի մէջ ուղղված է ոչ միայն շիաների դէմ, այլ ընդհանրապէս մուսուլմանների դէմ: աչայերը յարձակվել են և սիւննիների վրա Ղազախի գաւառում: Ճիշտ է, ընդհարումները եղել են գլխաւորացիքում ենք, որ վշարա դէպքերի պատառները յայտնի են, ուստի և աւելորդ է պէս ժիաների հետ, բայց եթէ միջնորդ ձևոք առափած չը լինէին, նրանք կը տարածվէին և սիւննիների վրա:

Նախրախտինեկի: Միանգամայն ձայնակցելով Վէքիլօվին, չեմ կարող ցոյց չը տալ, որ այստեղ փոխանակ աշխատելու հաշտութիւն ձգելու, ձգտում են գծուութիւն սերմաններու շիաների և սիւննիների մէջ:

Նախագահ Մալամա: Խնդրեմ չը սրացնել յարաբերութիւնները և հանդարտորէն վերաբերմէլ գործին:

Կ. Խափիսան: Մենք եկել ենք այստեղ հաշտութեան ձիթենու ձիւլով և ոչ սրերով. սրերը մենք թողել ենք տանը, և գուցէ, կոփենք նրանց գութանների: Մենք յիշեցինք սիւննիների մասին ոչ թէ այն նպատակով, որ շիաների մէջ թշնամութիւն սերմաններ, այլ և ամեն ամամա է անցեալի քննութիւնը և «պատճառների» լուսաբանութեամբ կարող համաձայնել, որովհետև ամեն իրան արդար է համարում: Մենք տարի խօսում ենք հաշտութեան մասը մի թիզ անգամ չենք առաջցել:

Ալբանական պատմությունը հաջերի և մուսուլմանների մէջ. Հաջիել: Ի հարկէ, մենք այսաեղ չենք եկել սրերով, այլ խօսքերով, բայց խօսքերը երեմի աւելի մեծ չարիք են անում, քան սրերը: Ես յարդում եմ հայերին, ուստի և մտածում եմ, որ հարկաւոր չէ շօշափել գէպերի պատճառները: Առհասարակ մենք շատ կրքոտ ենք և աշառու և եթէ շօշափենք պատճառները, անպատճառ կակսենք միմեանց մեղադարձել մօտ մի տարի մեր երկիրը:

Սաստոն հարցութիւննաս: Ի՞նչպէս մասնաւութիւնը լինելու համար առաջ պէտք է մօռանալ այլապէս խաղաղութիւն չի լինի:

1. Խարգսեան: Եթ գտնում եմ, որ ցաւալի գէպքերի գլխաւոր պատճառները պէտք է ուրոնել տեղական իշխանութիւնների և վարչութեան յանցաւոր անդրծութեան մէջ: Դուք, պ. նախագահ, իրաւունք տուիք ամենայն անկեղծութեամբ քննել, ուստի և ես կարծում եմ, որ ներկայ խորհրդակցութիւնը պէտք է լուսաբարձրապէս կատարվում էին հայրութիւնները գլխաւորապէս կատարվութիւնը և զիա-մուսուլմանների և զիա-մուսուլմանների մէջ: բայց մէնք այստեղ տեսնում ենք նաև սիւննի-մուսուլմանների և հայ-կաթոլիկների կողմից կո պատգամաւորներ: Մենք ողջունում ենք նրանց և տեսնում ենք նրանց մէջ այն չէզօք տաքրերը, որոնց մասնակցութիւնը,

այնչափ որքան այդ կարեոր է այն բուժները ապագայում հեռացնելու որոնցից տանջվում է ժաղովուրդը, թև և թէ թուրքերը: Թող հայերը և էականներն առանձին կազմեն իրանց ները, յետոյ միատեղ մշակեն և ակայացնեն ընդհանուր ժողովին:

Տանքախտինսկի: Անօգուտ է գտնուալոր խորհրդակցութիւնը:

Մարգարիտական: Մեկ առ հասարակ ցանուեցը սարսափների կատարման գործում: Ամեն ազգի մէջ կան ոճրագործ հակումներով մարդիկ, բայց իրաւական և օրինական պետութիւնների մէջ իշխանութեան պաշտօնն է զսպել այդ ոճրագործ հակումները:

Թօնիսիանցել Ան լլ. րին: Ես պանում եմ, որ

Թօփչիբաւել Ալի Մ. բնկ. Ես գտնում եմ, որ հարկ չը կար շօշափել սիւննիների և շինաների հարցը: Դա մի ինպիք է, որ վերաբերում է ամբողջ երկրին, ուստի և պէտք է ուրիշ աղքերի մասնակցութիւնն ևս, պէտք է հրաւիրել նաև պատզամաւրների Հիւսիսային Կովկասից, որի համար մենք խնդրագիր ենք տուել Սուլթան-Կրիմ-Գրիգորին, Կուի պատճառների հարցը, թէ ինչու մինչ այժմ հաշտ էինք ապրում, հիմա ոչ—զա կարդինալ հարց է, որ կախված է Կովկասի ազգերի իրաւական և տնտեսական դրութիւնից: Դա շատ լայն աշխատութիւն է և հազիւ իրագործելի մեր խորհրդակցութեան համար: Մենք հնարաւորութիւն չունենք պատասխանել նրանց: մենք առաջուց իմանայինք, առաջուց էլ կը քննէինք:

ԵԽՐՈՊԱ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

էք կոխում մի նոր դերասան՝ չափազանց կարևոր, եթէ ոչ վճռողական դեր ստանձնած։ Դա Վիլհելմ Ռու էր, գերմանական կայուրը, որի քնքոյց բարեկամութեան մէջ սուլթան Արդուլ-Համբիլը պաշտպանութիւն գտաւ իր համար հաւասարապէս վտանգաւոր և Ռուսաստանից, և Անգլիայից։ Ստանալով բազմաթիւ մինարածութիւնների գրաւականներ, հեղեղելով Թիւրքիան իր գործականներով և քարողիչներով՝ Վիլհելմն ոկսեց գործել երկու ձեռքով, որոնցից աջին հարկ չէր իմանալ, թէ ինչ է անում ձախը։ Գերմանական դեսպանատան ներկայացուցիչը պաշտօնապէս բողոքում էր Բ. Դրանը հայկական կոտորածների դէմ, սակայն նոյն ժամանակ սուլթանի գըրպանում պահվում էր Վիլհելմ Ռուին սամակը՝ մի carte blanche արքայական բարեկամին, որի մէջ ասված էր. — Թագաւորիք, ինչպէս կամքու ուղղում է. չէ որ դու Ալահի շրջանին, որոնք կապում է. չէ որ կու կապում կապական հետ Արևելքում։ Նրանց պլուս կանգնած են, յայտնի գր. Էկպիտու և Քօրբախ։ Բայց այդ շրջանը իր գործունէութեամբ կրօնական—բարեգործական է և չափազանց երկշուր քաղաքական ասպարէջում, — նա վախենում է վարկարեկ անհերուց իր կրթողական հաստատութիւնները Արևելքում։ Նոյն բանը պէտք է ասել և Դանիայի, Հոլլանդիայի, Բէլգիայի, Միացեալ-Նահանգների ու Ֆրանսիայի նոյնանման շրջանների մասին։ Անգլիայում հայկական հարցը մի քիչ այլ ընթացք ունէր։ Հայերին նպաստաւոր շարժումը՝ սկսված նոյնական կրօնական—բարեգործական միտումներով՝ շատ ընդարձակ չափեր ընդունեց և տիրացաւ հասարակական կարծիքին։ Պաշտամոնի որոտալից ճառերի ազդեցութեան տակ՝ կառավարութիւնը հարցադրվեց ականջ դնել հասարակական խորհի ձայնին։ Այս անգամ լուսական առաջնորդութիւնը հարցադրվեց ականջ դնել հասարակական գրասունագույն պահանջութեան մասին։ Հայութական համար հարցում էին ինչու այլուր կամքու ուղղում է. չէ որ դու Ալահի լուսատ էին ինչով կամենաք գրաց հայկական հարցին այլ ևս վիճակված խորքեց կրկին երես գուրս գալու Ան եւ եթէ յիրաւի չարաբաղդ հայկական անդուն չը չը նորասուզվեց Ջերի անդուն խեղզվեց՝ պէտք է հորհապարտ մի սիային, ուրի, հակասակ շահաքը գույն սագէտների ջանքերին՝ ոչնչացնելու սուլթանից խմբական սպանութիւնը, հայաստանի զարդուրանքները արձագանք էին գտնում ընդիմու սակցութեան երկու թեակողմերու կաթօլիկների մէջ, ի գէմս ի. Կօչ գը-Մէնի և, մանաւանդ, հայր ԾՈ որ հբատարակեց հայ ժողովութիւնը մարտիրոսագրութիւնը, և թէ սօց մէջ, որոնց գլուխ էին կանգնապէ Պէտքանսէն։ Անմոռանալի է Ժան Շանտանուարը ու ֆեռ ճառը կառավարական պահանջութեան մասին։ Հայութական համար հարցում էին ինչու այլուր կամքու ուղղում է. չէ որ դու Ալահի

Անզին ծրագրել էր միջամտել հայկական շանթահարող ուժեղ ճառը, երբ հսկորը, պատգամաւորական ժողովածի հարցապետ կած հարցապետումի ժամանակ, կծ կելով սուս-Փրանսիական միութեական մասնակիութիւնը մտերմական շըր-

սուլթան Սըդիկ-Համբարդիս ստարապան շըր-
ջանում, ինչպէս նա. և դա հասկանալի է, ո-
րովէն ետեւ գերմանական կայսրը շատ լաւ գիտէ
իր բարեկամի անձնական կենցաղը: Բայց
առաջարկութեան համար մաս հիմնված քարե-
նական է առաջարկութեան մասին: Արդյունա-
կան առաջարկութեանը, ծանր յարձակուն
յայտնի ձեակերպութեան վրա, որ
բանօվ-Ռուսուովսկին բռնի փաթա-
պաց վորք-ասիտկան քաղաքական

առևտրական հաշիւների վրա հիմնված բարեկամությանը հաստատուն բան է: «Անժամանակ է»—ահա վիլնէլմ Ա-ի լակօնական պատասխանը հայկական հարցի բոլոր ողբազաղականը: 1902 թւականին, ամառը, Բերլինում է յանձնվէլ Իրուսաստանին: Օրգայլոսապէտք է յանձնվէլ Իրուսաստանին: Օրգայլոսապէտքի՝ 1896 թւին հրատարակած գրքոյկը ուղղակի յայտարարում էր, որ հայկական հարցի վերաբերքամբ Անգլիան պիտի գերադասէ նայէրորդ Յոլգարիա և որ ոմինչն անգամ Մուսաստանի գերիշանական օգուտ քաղեն Թիւրքահայաստանուն հովանաւութիւնը իրերի ալժմեան գրութողութիւնը միջոցով հաստատվել:

նում, հէսց այսպէս էլ ասաց պ. Լօրիս-Մելիք-
քիանին մի պըօֆէսօր, որ կայսրի անձնա-
կան բարեկամն էր համարվում. «Անժամանակ
է. Մենք ճանաչում ենք հայերին, գնահատում
ենք նրանց, բայց գեռ ժամանակ չէ հայկա-
կական հարցի լուծումը Ռուսաստանի գործն
է. Բայս. ինչպէս առողջ ասացի, մարդասի-
րողութեանը սրչցով ասաւածով կը գութիւններից և հանեն նրանց մե-
ազատամիտները՝ հաւատարիմ մնալով Գյաղ-
տոնի աւանդներին՝ կրկնում են, որ հայկա-
կական հարցի լուծումը Ռուսաստանի գործն
է. Բայս. ինչպէս առողջ ասացի, մարդասի-

կան հարցը քաղաքական հիմքի վրա դնելու։ Ինչ վերաբերում է հասարակական կարծիքին՝ արդէն յայտնի է, որ Գերմանիայում արտաքին քաղաքականութեան հարցերը համարեա թէ նրա ազգեցութեանը չեն ենթարկվում։ Գերմանիայի հասարակական կարծիքը դեռ շատ գործ ունի կատարելու երկրի ներքին սահմանադրական զարգացման և քաղաքական ինքնապաշտպանութեան հարցերում։ Արտաքին քաղաքականութիւնը կայսրի գործն է։ Կայ էլի մի զայրացուցիչ խոչընդուռ, որ զինում է Գերմանիայի հասարակական կարծիքը հայկական հարցի դէմ։ Դա քաղաքական մի բամբասանք է, — թէ իբր ամբողջ հայկական հարցը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ ոռւսական խարդաւանք և հայերը ոռւսական գործակալներ են։ Այս վայրենի ձևակերպութիւնը՝ յայտարարված առաջին անգամ Լիբկնեխտի կողմից՝ հայերի թշնամիները աշխատեցին տարածել ոչ միայն Գերմանիայում, այլ և է Բայց, ինչպէս արդէն ասացի, մարդասրբական քաղաքականութեան այդ բոնկումը փշրվեց՝ զարնվելով Ծուսաստանի դրական մերժմանը, որին աշխացեց և չանօտօն։ Անգլիան մնաց առանձնացած չափազանց թոյլ հատիկայի հետ մէսալին։ Սուլթանն էլի մի անգամ գերազանցեց Եւրոպային քաղաքական իսպի մէջ, — և զուր ու անպարտ տեղը սպանված 300,000 հայերի կորուստը մնաց առանց հատուցման... Անգլիայի քաղաքական պարտութիւնը հայկական հարցում աւելի ևս մեծ գժեբախտութիւն էր հայերի համար այն պատճառով, որ այսուհետև անգլիական կառավարութիւնը տեսնելով իր անզօրութիւնը որ և է կերպ օգնելու գործին, աշխատեց վերջ դնել հայասիրական հոսանքներին, որպէս զի սրտաբով սպասող ազգին չը ներշնչէ զուր յոյսեր, որոնց իրականացներին, որպէս զի սրտաբով կատարել առաջնակարգ մամուլի մի մէջ՝ առաջնակարգ մամուլի մի պատկառելի օրգանների կող դեպոյց հայկական գործերում, մի

լ թէ իսկ միւս կողմը չեր մասնակցում։

Կ. Խաչիսեան։ Ի հարկէ, կը խօսէն և պահապնածիմի մասին և ազգայնական ձգուումների մասին և այլն, բայց այդ խօսակցութիւններից ոչինչ չի դուրս գայ։ Աւելի լաւ է թողնել այդպիսի հարցերը։ Այդ հարցերը և ազգայնական ձգուումները ծագում են բոլոր երկիրներում, բայց այդտեղ նրանց կանոնադրով լինում է իշխանութիւնը, իսկ մեզ մօտ իշխանութիւնը 12 ամսվայ ընթացք ում ոչինչ չարեց այդ կողմից։ Ես, իբրև ոռու քաղաքացի, խօսում եմ համարձակ իշխանութեան յանապերի անփորձութեան մասին։ Հարկաւոր է որ իշխանութիւնը հանդէս գայ և արտասաւթեան է իր հզօր խօսքը՝ «չեմ թոյլ տայ»։

(Կը շարունակվի)

Մ Ս Մ Ո Ւ Լ

Ֆրանս-հայկական կօմիտէտի նախաձեռնութեամբ Ամերիկայի Միացեալ-Նահանգների կողմէ նախագահ Ռուզվէլտին եղած դիմումը՝ նրապատել հայկական հարցի լուծման, շարժել է «Երիտասարդ Թիւրքիա» կուսակցութեան պարագութիւններից մէկի և նրա օրգան «Մէջնորդութեան պահպանութիւն» մէջ մասնակցում։

Քերը թէ «Հայ ժողովուրդը, մի և նոյն ժագումից, ինչպէս մենք, մի կարևոր դեր է խաղացել քաղաքակալթութեան զարգացման մէջ հին ժամանակներից և այսօր մատնված է իրան շրջապատող մուսուլման բարբարոս ցեղերի անգիտութիւններին», — ցոյց տալով, որ Ռուսաստանում ևս բազմաթիւ անարդգարութիւններ և անգիտութիւններ են գործվում հայերի դէմ։ Ահմէդ Ռիզա դառնացած կերպով հարցնում է — միթէ այս բոլորը անծանօթ է կոչը ստորագրողներին։

Եւ պատասխանում է.

«Ոչ, նրանց անծանօթ չէ. բայց, իրօք դիտմամբ են այդպէս վարվում։ Նրանք կամաւ իրանց հակամուսուլմանական ստորմանեօվների աջակցութիւնն են շնորհում բոլոր նրանց, որոնք տոգորված են նոյնպիսի գգացումներով։ Եթէ նրանք բարձրացնում են հայերին, այդ ոչ թէ նրա համար, որ գնահատում են այդ ազգի մտաւոր և բարոյական արժքը — նրանց հոգմն անգամ չէ — այլ միակ այն նպատակով, որ ստորացնեն մուսուլմաններին, վարկարել անեն թիւրքերին։ Նրանց հարկաւոր է միայն կործանել մի ոյժ, որ նրանց նետում է իրանց յափշտակութիւնների մէջ, եթէ նրանց ըստ են առաջարկութիւնը, ի նկատի ունենալով, որ այժմ յայտաբարված է խղճմտանքի ազատութիւն։ Այժմ — ասում է լըագիրը — մենք իմանում ենք որ էլի մի քանի վրացի ընտանիքներ որոշել են անցնել օրթօդօքսութիւնից հայ-լուսաւորչական դաւանութեամ, պատճառաբանելով այդ անցնումը նրանով, որ ունիա հոօմէկական եկեղեցու հետ իվերական եկեղեցին կապէր պահպանում և առաջ, պահելով իր ինքնավար կառավարութիւնը և կրօնական ծէսերը անձեռնմիսելի, և որ իվերական (վրաց) եկեղեցու և հայ-լուսաւորչական եկեղեցու մէջ այնքան ընդհանուր բան կայ եկեղեցական ճարտարապետական կողմից և ծէսերի մէջ, որ լուսաւորչական-վրացիների հասարակ գասակարգը ոչ մի խորութիւն չէ դնում լուսաւորչական և իվերական եկեղեցիների վարդապետութեան մէջ, որոնք կազմում էին մի իվերական-հայկական եկեղեցի մինչև XI դարը, երբ ո. Գէօրգի Մթածմինդէլին կատարեց սուրբ գրքի նոր թարգմանութիւնը յունարէնից, յարմարեցնելով բիւղանդական քրիստոնէական օրթօդօքսութեան հաւատոյ ուսաման (իսկ ո. գրքի և եկեղեցական գրքերի ամենահին թարգմանութիւնները սիրիականից և հայունեները սոսնու առաջմել են մինչև աւագ

միայն վլըքթի խմբագիր Անմէդ Ռիզայի զայրոյթը և մէջ նթէ սրանք ցոյց են տալիս մուսուլման-ներին իբրև վայրենի յափշտակիչներ և հայերին իբրև հլու ոչխարներ, այդ նրա համար, որ յեղափոխական կօմիտետները, գրգուելով ապստամբութիւն, նպաստեն երօպացիների միջամտութեան, որ նրանց կեղծ մարդասիրական վեհ զգացումն և ձգտումն՝ վերջ գնել մի թշուառ ազգի գժուացին տանջանքներին, մի սոսկալի մարտիրոսագրութեան, որ այնքան ամօթով ծածկում է ամսոոջ եւոսական ռառարականու-

կում է ամբողջ եւրոպական քաղաքականութիւնը, այլ միայն ճգումն գոհացումն ապ իրանց հակա-մուսուլմանական ստոր մասնեօվիրներին; Իր այդ մեղադրանքը «թիւրք հայրենականը» հիմնում է այն իրողութեան վրա, թէ ինչու կոչի հեղինակները, որոնք պահանջում են պետութիւնների միջամտութիւնը ի նպաստ թիւրքիայի հայերի, նոյնպիսի կոչով և պահանջով չեն դիմում այդ պետութիւններին նաև ի նպաստ Ռուսաստանի հայերի, որոնց վիճակը վատթարագոյն է օսմանեան հայերի վիճակից:

Հենոքէն անգւանելով Ռուզվէլտին «Եգիպտոսը փրկող Յովակի», և առաջ բերելով հանրագիր բովանդակութիւնը, Ահմէդ Ռիզա առում է,

թիւրքների գործերին, եթէ մի օր կաթօնիկ միսիօնարները անցնեն իտալական կամ գերմանական հովանաւորութեան ներքոյ: Եթէ նրանք յայտնաբար և մասնաւորապէս պաշտպանում են հայերին, լա նրա համար, որ գրգռեն ուրիշ ազգութիւնների նախանձը և ատելութիւնը, չը տան նրանց միմեանց հաւականութիւնը այլպիսի վարմութեան ականակալ, չէ կամենում հաւատալ ոչ միայն ինքնագլխութեան (աւտօնէֆալութեան), այլ և իվերական եկեղեցու սրբերին ճանաչել և գոհացումն տալ վրաց կանալ: Որովհետեւ այլպիսի վարմունքով նրանք ստեղծում են առիթ՝ միջամտել թիւրքիայի ներքին գործերին և խլել նրանից թիւրքի համար նուաստացուցիչ և կործանիչ կօնցեսիաներ:

Ահա որպիսի ստոր շարժառիթներ է վերագրում Ահմէդ Ռիզան Փօրէսի, Պրէսանսէի, Բերտոլէի, Բիէլընասի պէս մարդկանց և մօտ 400 նշանաւոր եւրոպացիների մարդասիրաց գործոքները այն ժողովին, որ նշանակված էր

«Երբ նրանք (կոչը ստորագրողները) խօսում են Յարի մասին, հազիւ համարձակվում են ձևակերպել խոնարհաբար պարզ իդեար, մինչ, երբ խօսքը Թիւրքիային է վերաբերում, նրանք լրբորէն պահանջում են մնացած պետութիւնների միջամտութիւնը»:

«Մոռական հայերի վիճակը անտարակոյս վատթարակոյն է քան օսմաննեան հայերի վիճակը: Ինչու, այդ դէպքում, չեն պահանջում օտար պետութիւնների միջամտութիւնը նաև մասնաւութիւնների մասինապէսների գէմ:»

Այս յօդուածի մասին աւելի մանրամասն կը խօսինք:

*

այդ թերթի խմբագրութեան մէջ փետրվարի 14-ին Գիւտ քահանայ Աղանիսունի նախագահութեամբ և որի նպատակն էր հիմնել «Մատենագետների Միութիւն առանց ուղղութիւնների և քաղաքական գաւանանքների խրութեան»: Մենք կարծում ենք, որ հէնց բոլոր այդ անձանց յանցանքն այն է, որ նրանք իրանց ձայնն են բարձրացրել Մեծ Մարդասահանի ոճրագործութիւնների դէմ:

Այս յօդուածի մասին աւելի մանրամասն մասնակցել այդ ժողովին և կազմվելի Միութեան: Sapienti sat:

կերպից 1903 թւականին Պարիգում Փրան-
կո-անդու-խտալական միտինգ՝ հսկայական
ցոյցով Pro Armenia Սարա-Բերնարի թատ-
րօնում: Փրանսիսկան բազմաթիւ ընկերու-
թիւններ և ակումբներ միացան միտինգի ա-
ղատագրական բանաձևերին, իսկ խտալական
քաղաքները, ինչպէս միշտ, եռում էին հա-
մերաշխութեան միտինգներով: 1904 թւակա-
նին, միտինգը, նոյն միջազգային նախաձեռ-
նութեամբ, կրկնվեց Լոնդոնում: Այսուղ էլ
գայ նահանգ, և թւում է նրան, որ հայերը
այդ նպատակի համար խոչընդուն են և ան-
յարմար: Նա գոհում է ազգը՝ մտածելով երկ-
ըի մասին:

Վայր ի վերոյ դիտող անձնաւորութիւննե-
րին՝ եւրօպական հասարակական կարծիքի իս-
այս պամած պայքարը հայկական դատի հա-
մար կը թուայ, գուցէ, աննշան և յամենայ-
դէպս չափազանց թոյլ գինագուրկի:

Մի կողմից՝ թիւրքական կոպիտ գրուն-

ցիրուցան կայծերը միացնելու և նրանցից
ամբողջական բոց ստեղծելու նպատակով
կազմակերպվեց հակայական միտինգ Chateau
d'Eau թատրօնում—մի նշանաւոր իրողու-
թիւն, որ արտասովոր կարևորութիւն ունէր ոչ
միայն հայերի, այլ նաև Թբանսիայի համար,
—թերևս առաջին անգամ տեսնում էր Թբան-
սորից հսկորական ամբիօնների վրա հաւա-
սարապէս բարձրացան Անգլիայի և ազգաւա-
միտներն և պահպանողականները՝ համակված
միահամուռ հսմակրանքի գգացմունքով դէպի
գօրութեան հետ միասին։ Եւ սակայն այ-
պլատօնական փոթորկիների արձագանքը շատ
անգամ ստիպել է նոյն իսկ անսանձահարել-
լութիւնը։ Համբիլին խոր մտածման մէջ ընկնե-
լու առաջնական հարցի վիճակը առաջա-

լիստաների էրս իրար առող պատվասովակաս—զարդութիւններ, ինչպէս ն. Կօջէն և Պոլ Լէբու, սօցիալիստներ, ինչպէս Ժօրէս և Պրէսսանսէ, նացիոնալիստներ, ինչպէս Միլվուա, օպպօրտիւնիստներ և արմատականներ, ինչպէս Անատոլ Լէրուա Բօլիէ կամ Դէստուրնէլ դը Կօնստան, Հապայի միջազգային ատեանի նախկին պատգամաւորը, մի եռանդոս քարոզիչ խաղաղ քաղաքականութեան, որ և ընտրվեց միտինգի նախագահ։
Բոլոր կուսակցութիւնների այս բարձրագույն կրատիւնական իշխանութիւնը յետ չի մնայ ուրիշ պետութիւններից, բայց նա չափազանց ժոյլ է միջամտութեան նախաձեռնող հանդիսանալու համար։ Անզլիան, մի անգամ այլեւով շըրթունքներն այդ նախաձեռնութեան գործում, վի Եւրօպայից որպէս յաւակնութիւն հողայի հաստատապէս վճռել է այլ ևս վորձութեան կոպիտ յափշտակութեան և կարգելի պետութիւնների հաւաքական ուժով։ Կար ժամանակը նախագահակութիւնը և հաջողային թիւն կրը ուժունեց Եւրօպային թւում էին թիւրքական միամիայն Թրանսխայի վրա, մասնաւոր Անզլիայի կողմից շատ անդամ ուժուեցած թիւնն իսպանական էնտակա նուան, ստիհակութեանը մուռանալ ար ժամանակը։ Այս

բողոքը ստեղծեց համակրական ցոյցերի մի
ամբողջ հոսանք քաղաքակիրթ աշխարհի զա-
նազան անկիւններում, և առանձնապէս արձա-
գանք գտաւ իտալիայում, ուր աղմկալից ցոյ-
ցեր կազմակերպեցին Միլանում, Գենովա-
յին և Պարայի մասում՝ էլլու անական հաւաք-
ատիվեց մոռանալ այդ ժամանակը: Այժմ-
Արգիւլ-Համբիկը ինչքան էլ որ կատորէ, Կա-
յս մարդիկ, որոնք անդիսակցաբար կատա-
րին լուսմ է: Լուսմ էր նա և Հանօտօյի
լուսմ ին նրա կամքը ինչքան էլ հայի արի-
թափեն թուրքերի և կօպակների սրերով,
ու ուստի այս անունը էլլու անական հաւաք-
ատիվեց մոռանալ այդ ժամանակը:

նպաստեցին նրա հետ կցորդ մակերդնական հարցի բորբոքումը 1903 թւականին և թիւրքական խժդժութիւններից առաջացած նոր զարիւրանքները: XIX-րորդ դարի վերջում, չափայի միջազգային ատեանի մէջ արտայայտված գաղափարների և արևմտեան Եւրօպայի պիտութիւնների մէջ գէմօլլատիայի զարգացման ազգեցութեան տակ՝ դիւանագիտութիւնը, փորձեց, կարծես, ընդունելու նոր խաղաղ և մարդասիրական հոգանքներ: Իրեկ հակալիու «զինված խաղաղութեան» յետագէմ դաշնակցութիւններին՝ որոնք հետամուս են նուաճման և ստրկացման նպատակների, սկսեցին կազմակերպվել ազգային խմբակցութիւններ՝ ճգուման կէտ ընդունելով խաղաղ քաղաքականութիւնն և փոխադարձ համաձայնութիւնը: Այսպիսով ստեղծվեց մի նոր երեքպատեան դաշնակցութիւն Ֆրանսիայի, Անգլիայի և Իտալիայի մէջ—Եւրօպայի այդ թշնամութիւնները, որ ոչ ոքի համար զաղանիք չէ Եւրօպայում, ուստաց կառավարութեան սիստեմատիքական հակալարանքի մէջ է դէպի հայերը, կառավարութեան, որ յամառութեամբ փակում է իր հանրապետական դաշնակցի բերանը՝ անդադար յիշեցնելով, որ ամեն մի եւրօպական միջամտութիւն հայկական հարցի մուտքագրութեան մեր կատարեալ անգործութեամբ առաջանական պատճառով պաշտպանելու նրանց՝ մեր կամաց այլ թշնամիներին: Ուր անյայտանուած հայկական հարցի մէջ Պէտերբուրգը կը համարէ casus belli (պատերազմի պատճառ): Ֆրանսիայի կամքը՝ ազատելու կորնչող ազգը՝ միշտ փշրվում էր՝ զիսչելով ուստական դիւանագէտների դիմադրութեան: Նրա հնաւանդսիստեմի կազմակերպութիւնը ներկայացման մէջ կամ քաղաքակարթութիւնը նետեցինք իսլամիստների տակ: Իսլամը անգործ չէ նստած, բայնազան նէսոսէլրութէներին, Դօրչակիթներին, իսկ պատմութիւնը այսպիսի սխալներ, ու Գիրսերին և նրանց յաջորդներին՝ երբէք հաշւի էլ չարամիտ սխալներ, չէ ներում երբէք:

